

הרב יואל בן נון
מלכים, נביאים ומקורות חיצוניים
שיעור מספר 6
נקבת חזקיהו והביקורת הנבואית

נפתח בדברי הימים פרק לב, א-ה:

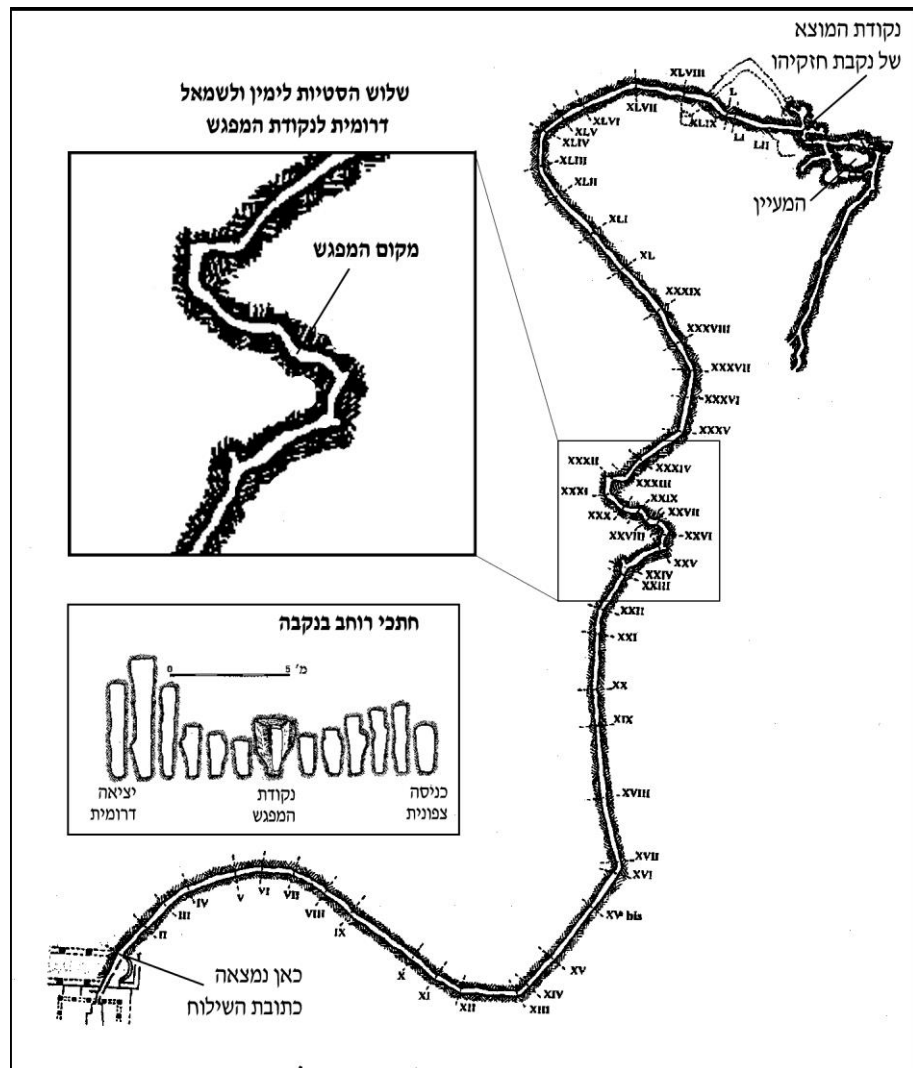
(א) אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו. (ב) וירא חזקיהו כי בא סנחריב ופניו למלחמה על ירושלים. (ג) ויועץ עם שריו וגביריו לסתום את מימי העינות אשר מחוץ לעיר ויעזרוהו. (ד) ויקבצו עם רב ויסתמו את כל המעינות ואת הנחל השוטף בתוך הארץ לאמר למה יבואו מלכי אשור ומצאו מיס רבים. (ה) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלות ולחוצה החומה אחרת ויחזק את המלוא עיר דויד ויעש ששלח לרב ומגנים.

יש להניח שפסוק א הוא כותרת כללית ובפסוק ב ואילך חוזר הכתוב אחורה ומתאר את מה שעשה חזקיהו לפני סנחריב הגיע שהרי אי אפשר להספיק לעשות את כל מה שמתואר כאן בזמן המלחמה עצמה. סנחריב עלה לשלטון, לפי המקובל, בשנת 705 לפני הספירה. בשנת 701 לספירה על סנחריב על יהודה. על פי הכתוב במל"ב ית, יג מדובר על שנת 14 לחזקיהו עלה סנחריב על יהודה, וכבר טענו בשיעור הראשון שהכוונה היא לשנת 14 להמלכתו השנייה של חזקיהו, לאחר חורבן שומרון. אם כן, סנחריב עורך את מסעו ליהודה ארבע שנים לאחר המלכתו. בשנים שקדמו למסע, הוא היה עסוק עם בבל ועם העזזוע שנגרם עם מות סרגון.

חזקיהו מזהה את כוונתו של סנחריב לעלות לירושלים והוא מחפש דרך לסתום את מי המעינות שמחוץ לעיר. אל מי הגיחון אפשר לגשת מחוץ לחומת העיר וזה יוצר בעיה משום שלאויב שיצור על העיר יהיו מיס. יתר על כן, עיר דוד חשופה למורד של הר זיתים (כפר סילואן). אם האויב יכול לרדת במורד הזה עד המימס, הוא גם יכול לירות חיצים מהמורד עצמו. זו הסיבה לדעתנו שישעיהו אמר לחזקיהו (מל"ב י"ט לב): "ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סללה". למה חץ? כי ירושלים חשופה לכך.

תעלת השילוח, המכונה 'נקבת חזקיהו', ידועה ומוכרת ויש גם כתובת חשובה מאוד שנמצאה שם. החציבה היא מפעל אדיר וצריך לדעת שכל חציבה תחת קרקעית בימי קדם הסתייעה בפירים חצובים מלמעלה כדי לתת אור ואוויר וכן כדי להבטיח את הכיוון. בבטן האדמה אי אפשר למדוד כיוונים. אולם במקרה הזה אי אפשר היה לחצוב פירים מלמעלה, שהרי החציבה היא תחת העיר הבנויה.

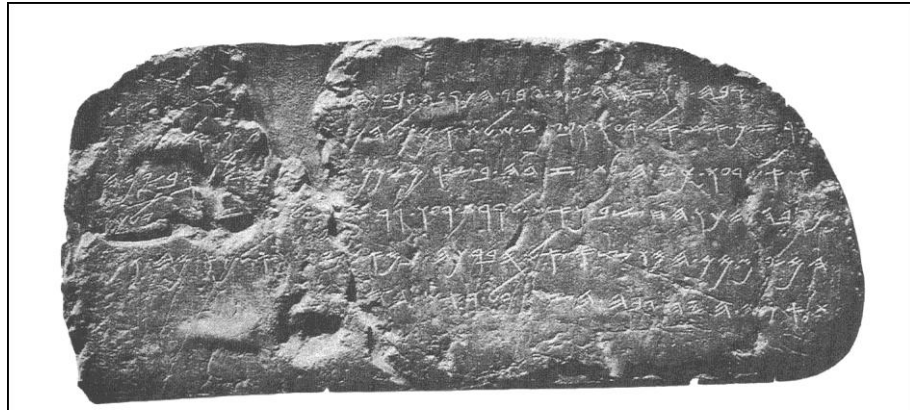
נקבת השילוח חצובה במסלול ארוך ומפותל:



מדוע לא חצבו בקו ישר וכך היא הייתה קצרה הרבה יותר? מדוע חצבו משני כיוונים שונים? התשובה היא שמצד אחד היה צריך לחצוב במהירות ומצד שני היה צורך להבטיח מפגש של שני הכיוונים. אי לכך חזקיהו ואנשיו החליטו לעשות מסלול הבנוי על קשתות. ישנו הסבר גיאולוגי רווח לפיו הפיתול נובע מסדק קדום שטפטפו בו מים ועליו בנו. אולם גיאולוגים שדברתי איתם אמרו שהסדקים הם בתשעים מעלות לכיוון והם לא בכיוון של המסלול. כמו כן, לא ניתן להוכיח טענה זו משום שלאחר החפירה לא נשאר מזה זכר.

ניתן לראות שבחלק העליון של הנקבה אין שום סטייה ואילו בחלק התחתון יש שלוש סטיות. אולי זה מלמד על כך שהמהנדס העיקרי היה בחלק העליון ומידי פעם הוא הלך לקבוצה השנייה ותיקן אותם והחזיר אותם מהסטייה. ניתן גם לראות שיש הפרשי גובה בתוך הנקבה. זה נובע מכך שבמקומות שבהם הם לא היו בטוחים הם חצבו נמוך יותר.

הכתובת נמצאה סמוך ליציאה הדרומית במקום שאי אפשר לקרוא אותה, במקום גבוה ואפל. זוהי איננה כתובת התפארות מלכותית (אותה היו רגילים לשים במקום ציבורי). זוהי כתובת של החוצבים עצמם. כתוב שם כך:



תמה! הנקבה יוזה. היה דבר הנקבה בעוד [מנפם החצבם את] הגרון אש אל רעו ובעוד שלש אמת להנקב נשמע קל אש ק ר א אל רעו כי הית זדה בצר מימן ומ [שמ] אל ובים ה נקבה הכו החצבם אש לקרת רעו גרון על [גרזן וילכח] המים מן המוצא אל הברכה במאתים ואלף אמה ומא] ת אמה היה גבה הצר על ראש החצבם.

הכתובת מספרת למעשה על המפגש. ישנה שמחה על עצם העובדה שהם הצליחו להיפגש והבלתי יאומן קרא.

מה זה 'זתה בצר מימן או בשמאל'? יש שהסבירו את זה על פי תאוריית הסדקים שבעזרתם חצבו. אולם אפשר שהכוונה היא לסטיות שרואים בחלק התחתון. הזדה זו הסטייה. הייתה סטיה מימן ומשמאל כי חששנו שלא נפגש, אך כיוונו אותנו.

בכל מקרה, כאמור, זוהי כתובת של החוצבים, לא של המלך. היה להם חשוב לחקוק את זה בסלע בשל ההתרגשות. מסיבה כזו או אחרת אין להישג הזה ביטוי ציבורי גלוי. בזכות זה שהם חקקו את זה במקום שאיש לא יכול לראות, זה השתמר עד הדורות האחרונים ומצאו את זה. קשה לדעת כמה זמן לקחה החציבה. לחזקיהו היו 4 שנים של הכנות לבואו של סנחריב, לאחר שהחליט למרוד (בהנחה שהחליט על כך מיד עם מות סרגון) אך בזמן זה הוא לא עסוק רק בנקבה: הא גם מרחיב את החומה, מבצר את עיר דוד וערים נוספות ביהודה.

תגובת ישעיהו

המדהים הוא שלאחר הכתובת המרשימה הזו אנו מגלים שהנביא מתנגד לכך. ביסעיהו פרק כב, בתוך קובץ מסעות נגד הגויים, מופיע 'משא גי חזיון' כאשר הכוונה היא לירושלים, אף שזה רק ברמז. 'גיא' זה כינוי לירושלים והחזיון זה מה שהוא צופה לה. בתחילת הנבואה ישנה ביקורת על השמחה שבעיר לאור העובדה שהאויב עוד מעט מגיע. בפסוקים ח-יא ישעיהו מתאר את מפעלו של חזקיהו:

(ח) ויגל את מסך יהודה ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער. (ט) ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו ותקבצו את מי הברכה התחתונה. (י) ואת בתי ירושלם ספרתם ותתצו הבתים לבצר החומה. (יא) ומקוה עשיתם בין החמתים למי הברכה הישנה ולא הבטתם אל עשיה ויצרה מרחוק לא ראיתם

יש כאן ביקורת גם על מפעל חציבת הנקבה וגם על הדרך בה בנו את החומה, על ידי נתיצת בתים. ניתן לראות עניין זה בבירור כיום בחומה הרחבה ברובע היהודי. הביקורת של ישעיהו היא על כך שאין פנייה אל ה'. אין מחשבה של אמונה והכול פתרונות טכניים. מעבר לכך, האם האנשים מהבתים הללו יצאו חסרי כל? הם מישהו פיצה אותם? האם יש ניגוד בין אנשים שמחים על הגגות לבין החקלאים שהיו רגילים להשקות את השדות ממי הגיחון? ישעיהו יצא בביקורת חריפה וקשה לקריאה. לאחר ההתפעלות מהנקבה, קשה להבין שהנביא התנגד.

בפסוק יב שם עוצמת ההתנגדות בולטת יותר: "וַיִּקְרָא אֲדֹנָי ה' צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפָּד וּלְקִרְחָה וּלְחָגֹר שֶׁק". הנביא קורא לקבוע צום. אותם חוגגים והנביא בוכה כי הוא רואה את מה שעתיד לקרות.

נחזור לדברי הימים לב. כבר ראינו בעבר שחזקיהו לא יכול להתעלם מנבואות ישעיהו והוא מגיב לדברי הנביא. ואכן בדה"ב שם, פסוקים ו-ח, מדבר חזקיהו דברי אמונה בה' שיכול להושיע ברב ובמעט:

(ו) וַיִּתֵּן שָׂרֵי מְלָחְמוֹת עַל הָעָם וַיִּקְבְּצוּ אֵלָיו אֶל רְחוֹב שַׁעַר הָעִיר וַיִּדְבֹּר עַל לִבָּם לֵאמֹר. (ז) חֲזְקוּ וְאַמְצוּ אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחַתּוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר וּמִלִּפְנֵי כָּל הַהֶמוֹן אֲשֶׁר עִמּוֹ כִּי עִמּוֹ רַב מֵעִמּוֹ. (ח) עִמּוֹ זָרוּעַ בְּשָׂר וְעִמּוֹ ה' אֱלֹהֵינוּ לְעֲזָרְנוּ וּלְהִלָּחֵם מִלְחַמָּתָנוּ וַיִּסְמְכוּ הָעָם עַל דְּבָרֵי יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה

נראה לנו שאלו דברים שנאמרו לאחר נבואות ישעיהו כנגד המצור. בישעיהו פרק כט, יג-יד נאמר: (יג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְעֹנָי כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִי וּבְשִׁפְתָיו כְּבָדוֹנִי וְלָבוֹ רַחֵק מִמֶּנִּי וְתֵהִי יְרֵאתָם אֵתִי מִצֹּת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה. (יד) לִכֵּן הִנְנִי יוֹסֵף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה הַפְּלֵא וּפְלֵא וְאַבְדָּה חֲכֵמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבִיָּו תִּסְתַּתֵּר

יש כאן ביקורת על כך שאומנם חזקיהו באמת הביע ביטחון בה' אולם זה לא חדר ללב העם. עצרת זה יפה, אולם זה לא חדר ללבבות.

אולם, כאמור, ישעיהו התנגד לא רק בשל הבעיה האימונית אלא גם בגלל הבעיה החברתית. לעיל הערנו על כך שלא נמצאה כתובת על הנקבה בעיר דוד למעלה. מדוע? האם יתכן שזה בגלל שברחובות ירושלים התנהל ויכוח בין המלך לבין הנביא ובין הסובלים מהמצב הזה? אולי בגלל זה החוצבים היו צריכים לכתוב כתובת רק שם? זוהי כמובן תיאוריה בלבד.

האם חזקיהו הגיב גם לבעיה החברתית, כפי שהגיב גם לבעיה האמונית? בשיעור מספר 4 עסקנו בהמשכו של פרק כב ובנבואה לשבנא אשר על הבית. עמדנו על כך ששבנא 'אשר על הבית' ניצל את המצב הקשה לרווח אישי. בראשית הפרק יש תיאור של סובלים בתוך העיר ובתוך זה יש שר בכיר שחי חיים ראוותנים. עיקר הנבואה מכוונת כנגד השחיתות. כפי שראינו, ישעיהו מדבר על מחליף, אליקים, ואכן מישעיהו פרק לו אנו למדים שחזקיהו מינה את אליקים לתפקיד 'אשר על הבית' וסילק את שבנא מהתפקיד. חזקיהו מגיב, אם כן, גם לבעיה החברתית ומנסה לתקן.